

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

ประเพณีก๋วยสลาก: ประวัติศาสตร์ คุณค่า และการสร้างสรรค์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
KUAY SALAK FESTIVAL: HISTORY, VALUE AND CULTURAL CREATION
OF LAMPANG PROVINCE

พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวัตตโน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Phrakrusangkarak Suphanut Phuriwattano
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: Supanatcumchum79@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้น การศึกษาวิเคราะห์ และตีความ ข้อมูลจากการวิจัยภาคสนามเป็นหลัก ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ประกอบการตีความ และวิเคราะห์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย พระสงฆ์ นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน และผู้ที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีตานก๋วยสลากในจังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีตานก๋วยสลาก คือ การทำบุญสลากภัตในล้านนาไทย สำหรับจังหวัดลำปางเรียกประเพณีทำบุญสลากภัตว่า งานทำบุญทานข้าวสลาก ตานก๋วยสลาก หรือ กินก๋วยสลาก ซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งนี้เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับ ให้กับตนเองในภายภาคหน้า หรือให้กับเทวดา ฟาดินไป ตลอดจน เจ้ากรรมนายเวร จะนิยมเริ่มทำกันในช่วงกลางพรรษาในราวปลายเดือนสิงหาคม กันยายน ตุลาคม จากสภาพการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากในจังหวัดลำปาง ด้านครอบครัวและเครือญาติ บริบทชุมชนในจังหวัดลำปาง เริ่มมีแนวโน้มเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โครงสร้างของครอบครัวโครงสร้างครอบครัวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม การปลูกฝังวัฒนธรรมและค่านิยมประเพณีกลับอ่อนแอลงความสัมพันธ์ลง ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมหันมาบริโภคนิยม และวัตถุนิยม จึงส่งผลกระทบต่อประเพณีตานก๋วยสลากที่มีพื้นฐานมาจากสถาบันครอบครัวและเครือญาติ ดังนั้น ประเพณีตานก๋วยสลากจึงค่อยหายไปจากชุมชนในบางพื้นที่ในจังหวัดลำปาง สำหรับการสร้างสรรค์วัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากให้มีความยั่งยืนคือการสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันผ่านกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจผ่านประชาชน และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยว ให้เล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของประเพณีตานก๋วยสลาก และสามารถสร้างอัตลักษณ์ร่วมได้โดยการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากลงสู่ชุมชน และวัดต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดลำปาง

คำสำคัญ : ประเพณีก๋วยสลาก, ประวัติศาสตร์, คุณค่า, การสร้างสรรค์วัฒนธรรม

Abstract

This research paper is qualitative research with an emphasis on analytical study and mainly interpret data from field research. Study the information from the document. And various researches, including interpretation and analysis, and participatory observation. By collecting data from a group of key informants consisting of monks, academics, village philosophers and those who play an important role in promoting and conserving the Tan Kuay Salak tradition in Lampang Province The results showed that:

The tradition of Tan Kuay Lottery is a merit-making ceremony in Lanna Thai. For Lampang province, the tradition of making merit in the lottery is called. A merit-making event, eating lottery tickets, Tan Kuay Lottery, or eating noodles, which has been practiced for a long time. This is to dedicate the merit to the deceased. For themselves in the future or to the gods, heavens and the earth, as well as the lord It is popular to start doing it in the middle of the Buddhist Lent around the end of August, September, October.

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

From the situation of cultural change and tradition of Tan Kuay Salak in Lampang Province Family and kinship Community Context in Lampang Province began to tend to be more urban society Family structure, family structure began to change from the original. The instillation of culture and traditions has weakened the relationship. Coupled with economic changes and society turned to consumerism and popular raw materials Thus affecting the tradition of Tan Kuay Salak, which is based on family and kinship institutions. Therefore, the tradition of Tan Kuay Salak has gradually disappeared from communities in some areas in Lampang Province. For the creation of a sustainable Tan Kuay Slak culture is to create a common identity through the process of creating knowledge. Understanding through the people and tourists who come to visit to realize the value and importance of the Tan Kuay lott tradition and can create a common identity by transferring the culture and traditions of Tan Kuay Salak into communities and temples in Lampang Province.

Keywords: Kuay salak festival, History, Value, Cultural Creation

บทนำ

ประเพณีอารยธรรมล้านนาและเรื่องราวตำนานนับเป็นสิ่งที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยตรง โดยประเพณีอารยธรรมคือ สิ่งที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมา อาจแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ขนบประเพณี หมายถึง ประเพณีที่สังคมร่วมกันกำหนดขึ้นว่าควรจะทำปฏิบัติให้เป็นแบบแผนเช่นใด เมื่อใด ที่ไหน และอย่างไร และอีกลักษณะหนึ่ง คือ จารีตประเพณี คือ ประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าผู้ใด ผิดฝ่าฝืนหรือดื้อไม่กระทำตามจะเป็นความผิดที่รุนแรง ทั้งนี้มักเกี่ยวข้องกับศีลธรรม บทบัญญัติ หรือ กฎหมายที่สังคมให้ความเชื่อถือถือปฏิบัติปรากฏเป็นความผิดในลักษณะต่างๆ เช่นผิดผี ผิดริต หรือ ผิดฮีต (ขวัญ ภา สุธคร, และคณะ, 2557)

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วของสังคมและวัฒนธรรม ในปัจจุบันทำให้ประเพณีหลายอย่างเริ่มเปลี่ยนแปลง และสลายหายไปจากสังคมของล้านนา เช่น ประเพณีปอย น้อย หรือ ปอยบวชลูกแก้ว (บรรพชาสามเณร) แต่เดิมนั้นในท้องถิ่นล้านนามีวัดเป็นแหล่งการศึกษา เรียนรู้สำหรับเด็กผู้ชาย ชาวบ้านในชุมชนนิยมให้ลูกชายได้บวชเรียน เพื่อศึกษาเรียนรู้ และสืบทอด พระพุทธศาสนา รวมทั้งถ่ายทอดภูมิปัญญาต่าง ๆ แต่ปัจจุบันระบบการศึกษาของประเทศไทยได้เน้นการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเป็นหลัก พ่อแม่จึงนิยมส่งเสริมลูก ให้เรียนในระบบของโรงเรียน มากกว่าการบวชเรียน ทำให้มีเด็กผู้ชายบวชเรียนตามประเพณีแต่เดิมในแต่ละวัดลดลง ทำให้การจัด งานประเพณีปอยน้อยลดลงไปด้วย อีกประเพณีหนึ่งคือประเพณีสงกรานต์ ที่คนหนุ่มสาวส่วนใหญ่มุ่งแต่กิจกรรมการเล่นสาดน้ำที่สนุกสนานมากกว่าการทำบุญตามความเชื่อดั้งเดิม รวมทั้งประเพณีรดน้ำดำหัวพระสงฆ์เถระ ผู้สูงอายุ ที่เป็นที่เคารพนับถือของชุมชนและครอบครัวก็มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย (นิรันดร์ ภักดี, 2550) และอีกประเพณีที่สำคัญประเพณีหนึ่งที่มีการรื้อฟื้นขึ้นมาเพื่อการอนุรักษ์ไว้ให้ชนรุ่นหลัง คือ ประเพณีตานก๋วยสลาก

ก๋วยสลากหรือสลากภัต เป็นรูปแบบของการถวายทานอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลต่าง ๆ มากมาย คัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงลักษณะของความเชื่อที่เป็น จุดเริ่มต้นและพัฒนาการของสลากภัตว่า มีมูลเหตุมาจากความเชื่อของมนุษย์ในยุคสมัยพุทธกาลที่มี ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต้องการจะทำนุบำรุงอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของ พระพุทธศาสนาดังที่เคยได้ถือปฏิบัติมา แต่มีเหตุที่ทำให้การบำรุงพระศาสนาและการอุปถัมภ์ พระภิกษุสงฆ์ต้องมีการหยุดชะงักไป เพราะเกิดภาวะวิกฤติจากภัยธรรมชาติ ข้าวยากหามาแก่งไม่ สามารถที่จะทำบุญให้ทานได้อย่างที่เคยปฏิบัติมา ดังความปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎกได้กล่าว เอาไว้ว่า ในสมัยพุทธกาลขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเสด็จประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ ในเวลานั้น เกิดข้าวยากหามาแก่งทำให้ผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาไม่สามารถถวายสังฆทาน เพื่ออุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ได้ จึงพากันคิดจะถวายทานตามความสามารถที่ตนพอจะกระทำได้ ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงนำความนั้นขึ้นกราบบังคมทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ พระสงฆ์รับภัตได้ 7 อย่าง ในจำนวนภัตทั้ง 7 อย่างนั้น สลากภัตจัดอยู่ในอันดับที่ 4 ที่พระพุทธองค์ ทรงอนุญาต ภัตทั้ง 7 อย่าง มีปรากฏในพระวินัยปิฎก เล่มที่ 7 จุลวรรคภาค 2 เป็นชื่อของทานและ เป็นพุทธานุญาตภัตทั้ง 7 อย่าง ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้กับพระสงฆ์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ประกอบด้วย

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

1. สังฆภัตต หมายถึง อาหารที่นำมาถวายสงฆ์
2. อุทเทศภัต หมายถึง อาหารอุทิศสงฆ์
3. นิมนตภัต หมายถึง อาหารที่เขาถวายในที่นิมนต์
4. สลากภัต หมายถึง อาหารถวายตามสลาก
5. ปักชิกภัต หมายถึงอาหารที่เขาถวายปักชละครั้ง คือ สิบห้าวันครั้งหนึ่ง
6. อุโปสถภัต หมายถึง อาหารที่เขาถวายในวันอุโบสถ
7. ปาฏิปติกภัต หมายถึง อาหารที่ถวายในวันที่พระภิกษุมีความยากลำบาก

นอกจากที่ปรากฏในพระวินัยที่ถือว่าเป็น พุทธบัญญัติ แล้วยังมีปรากฏอยู่ในอรรถกถา ขุททกนิกาย เกี่ยวกับเรื่องของการสลากว่า ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญพระอรหันตสาวก ชื่อ พระโกณฑธานเถระซึ่งเป็นผู้โชคดีในการจับสลากได้ทีหนึ่งทุกครั้ง พระสาวกทั้งหลายมีความสงสัย ว่า ทำไมท่านจึงมีความโชคดีเช่นนั้น พระพุทธเจ้าตรัสบอกแก่ภิกษุทั้งหลายทั้งหมดว่า พระโกณฑธาน เถระเป็นผู้ที่ชอบทำบุญสลากภัต จึงทำให้ท่านเป็นคนโชคดี(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อีกเรื่องหนึ่งที่ปรากฏในอรรถกถา ขุททกนิกายธรรมบทว่า ในสมัยพุทธกาล ขณะที่ พระพุทธเจ้าประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหารนั้น วันหนึ่งนางกุมาริผู้หนึ่งได้อุ้มลูกชายวิ่งหนีนาง ยักขิณีผู้มีเวรต่อกัน หลายชาติแล้ว ติดตามมาจะทำร้ายลูกของนาง นางเห็นจวนตัวจะวิ่งหนีไปที่อื่น ไม่ได้ จึงพาลูกวิ่งเข้าไปในวัดพระเชตวัน ในพระวิหารขณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอยู่ นางเอาลูกน้อยวางแทบพระบาทแล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอทรงโปรดเป็นที่พึ่งแก่ลูกชาย ของหม่อมฉันเถิดพระเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าหยุดพฤติกรรมที่จองเวรของนางกุมาริกา และนางยักขิณี ด้วยการตรัสคำสอนว่า “เวรย่อมไม่ระงับด้วยเวร” แล้วทรงให้นางทั้งสองเห็นผิดชอบชั่วดี นางยักขิณี รับผิดชอบ 5 แล้วนางก็ร้องไห้สะอึกสะอื้น กราบทูลพระพุทธเจ้าว่านางไม่รู้จะไปทำมาหากินอย่างไร เพราะรักษาศีลเสียแล้ว นางกุมาริกาจึงรับอาสาจะพานางไปอยู่ด้วย นางได้รับอุปการะจากนางกุมาริกา หลายประการ นึกถึงอุปการะอยากจะทำบุญคุณ จึงเป็นผู้พยากรณ์บอกกล่าวเรื่อง ลมฟ้า อากาศ คือบอกให้นางกุมาริกาทำนาในที่ดอนในปีฝนมาก ทำนาในที่ลุ่มในเวลาฝนแล้ง นางกุมาริกา ได้ปฏิบัติตามทำให้ฐานะร่ำรวยขึ้น คนทั้งหลายมีความสงสัยจึงมาถามหาสาเหตุ นางจึงบอกว่า นางยักขิณีเป็นผู้บอกกล่าวให้ คนทั้งหลายจึงพากันไปหานาง ยักขิณีขอให้พยากรณ์ให้ตนบ้าง คนทั้งหลาย ได้รับอุปการะจากนางยักขิณีจนมีฐานะร่ำรวยไปตาม ๆ กัน ด้วยความสำนึกในบุญคุณ จึงพากันนำเอาเครื่องอุปโภคบริโภคอาหารการกินเครื่องใช้สิ่งveyเป็นอันมาก มามอบให้ นางจึงนำมาทำเป็น สลากภัต โดยให้พระสงฆ์กระทำการจับตามเบอร์ด้วยหลักของอุปโลกนกรรม คือ ของที่ถวายมีทั้งของ มีราคาแพง ราคาแพง พระสงฆ์องค์ใดได้ของมีค่าน้อยก็อย่าเสียใจ ให้ถือว่าเป็นโชคของตนดีหรือไม่ดี การถวายแบบจับสลากของนางยักขิณีนี้นับเป็นครั้งแรกแห่งประเพณีทำบุญสลากภัต หรือทานสลาก ในสมัยพุทธกาล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จะเห็นได้ว่าประเพณีทานกัวยสลาก เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่บรรพชนได้มีการสืบทอดอนุรักษ์ สืบสานมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลอย่างยาวนาน ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสามัคคี เพราะเหตุที่มนุษย์มีความต้องการความสัมพันธ์ที่ดีในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะอย่างสันติสุข เริ่มตั้งแต่ที่ตัวเรา ครอบครัว ตลอดจนถึงสังคมโลก นอกจากนั้นแล้ว ก็ยังมีหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในสังคมได้อย่างชัดเจน ประการแรกก็คือหลักของ “ทานคือการให้” ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงทาน มี 2 อย่างคือ อามิสทาน และธรรมทาน (พระลือชัย อินทโยโส (นราทอง), 2549) การให้ทานเป็นการแสดงออกซึ่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญู ที่ได้พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันระหว่างวงศาตถาญาติ เพื่อน และ กลุ่มคนในสังคมทำให้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันของมนุษย์ในสังคม เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตของชุมชน การให้ทานตามประเพณี ถือเป็นหลักการครองคนในสังคมได้อีกทางหนึ่ง และสามารถผูกมิตรไมตรี ความรักความสามัคคีร่วมน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะ “ทานเป็นเนื้อหาเบื้องต้นที่ทุกคนต้องเกี่ยวข้องและปฏิบัติ ก่อนที่จะเข้าถึงเนื้อในคือ คำสอนที่แท้จริง ของศาสนา” (พระมหาสง่า ไชยวงศ์, 2541) ผู้ให้ย่อมได้ชื่อว่าเป็นที่รักที่พอใจของคนทั้งหลาย เพราะผู้รับย่อมเป็นที่ชื่นชมพอใจใน เมตตาธรรมของผู้ให้เสมอ และผู้ให้ทานยังได้ชื่อว่าเข้าถึงประโยชน์และความดีงามขั้นสูงสุดในทาง พระพุทธศาสนา ดังปรากฏในอรรถกถา ขุททกนิกาย ปัญจกนิบาตว่า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

1. ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักของคนหมู่มาก
2. บัณฑิต ย่อมคบหาผู้ให้ทาน
3. ชื่อเสียงของผู้ให้ทานย่อมขจรไป
4. ผู้ให้ทาน ย่อมไม่เห็นห่างจากฆราวาสธรรม
5. ผู้ให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ย่อมเข้าถึงคติโลกสวรรค์

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

จากพุทธวจนะนี้ ทำให้ทราบถึงประโยชน์ของการให้ทาน 2 ส่วน คือ ประการที่หนึ่ง ส่งผลให้ผู้ให้ทานมีความก้าวหน้าในทางธรรม และเป็นปัจจัยให้มีความสมบูรณ์ด้วยโภคะ เป็นพื้นฐานรองรับคุณธรรมที่จะส่งเสริมให้ได้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิตคือพระนิพพาน และเป็นปัจจัย สนับสนุนให้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้า เมื่อตายไปแล้วย่อมไปบังเกิดในสุคติ ประการที่สอง ส่งผลให้แก่ สังคม ทำให้สังคมมีความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สร้างความรักความสามัคคีและผูกไมตรีกับคน ทั้งหลายไว้ได้ (พระมหาอาณนัท ขวนาภิภู (แสนแป้), 2548) นอกจากนี้เรื่องของทานแล้วยังมีหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ ความกตัญญู กตเวทิตะที่มีคุณธรรมที่เสมอกัน (สมธรรม 4) การประพฤติตนตามหลักศีล 5 ที่สอดคล้องกับความ เชื่อถือตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของบุญกิริยาวัตถุ ซึ่งหมายถึง “บุญสำเร็จด้วยการ บริจาคทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา” มี 3 ประการ ประกอบด้วย ทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างจิตสำนึกในการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดี เป็นการสร้างความสมานฉันท์เพื่อการปรองดองของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี

ในอดีตการให้ทานสลากตามพระบรมพุทธานุญาตในสมัยพุทธกาล ที่ปรากฏในพระวินัย ปิฎกในเวลานั้น เกิดข้าวยากหมากแพง ทำให้ผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาไม่สามารถถวาย สังฆทาน เพื่ออุปัฏฐัมบำรุงพระภิกษุสงฆ์ได้ จึงพากันคิดจะถวายทานตามความสามารถที่ตนพอจะ กระทำได้ วิกฤตทั้งหลายจึงนำความนั้นขึ้นกราบบังคมทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสงฆ์รับภัตได้ 7 อย่าง 1 ในภัต 7 อย่างนั้น มีสลากภัต และที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททก นิกาย ธรรมบท เกี่ยวกับนางยักษิณี ที่มีผู้เอาอาหาร ข้าวของเครื่องใช้มามอบให้เพราะความที่นาง ยักษิณีมีพระคุณต่อพวกเขา ที่บอกวิธีการทำไร่น่างานประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ทำให้ ข้าวของมีมากมาย นางยักษิณีจึงนำมาทำเป็นสลากภัต โดยให้พระสงฆ์กระทำการจับตามเบอร์ด้วย หลักของอุปโลกนกรรม คือ ของที่ถวายมีทั้งของมีราคาแพง ราคาแพง พระสงฆ์องค์ใดได้ของมีค่าน้อย ก็อย่าเสียใจ ให้ถือว่าเป็นโชคของตนดีหรือไม่ดี การถวายแบบจับสลากของนางยักษิณีนี้นับเป็นครั้งแรกแห่ง ประเพณีทำบุญสลากภัต (ตายก้วยสลาก) ปัจจุบันการทำบุญสลากภัต (ก้วยสลาก) ได้มีการพัฒนารูปแบบการถวายการทำสลาก และเรียกชื่อสลากไปตามลักษณะที่ทำในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งน้อยคนนักที่เข้าใจในวัตถุประสงค์ ของการถวายทานสลาก และพัฒนาการของสลากในปัจจุบัน

สำหรับในประเทศไทย ประเพณีสลากได้ปรับประยุกต์มาจากประเพณีสารทด้วยการรับ เอาอิทธิพลของลัทธิฮินดู นำมาผสมกับความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมคือ “ลัทธิเชื่อผีสง” และผนวกเข้ากับคติทางด้านพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะการสอนให้รู้บุญคุณคนและรู้จักทำตอบแทนบุญคุณคน อันถือ เป็นคุณสมบัติของคนดี ได้หลอมหลวมกันเข้าเป็นคติไทย ปรากฏเป็นแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน (ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, 2555) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในล้านนา ประเพณีนี้ เรียกว่า ประเพณีถวายทานสลากภัต หรือ “ตานก้วยสลาก” เป็นบุญประเพณีของชาวไทยภาคเหนือหรือล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จังหวัดลำปาง จะมีการจัดประเพณีนี้ทั้งจังหวัด ประเพณีการถวายทานสลากภัต หรือเรียกตามภาษาพื้นถิ่นว่า “การทำบุญทานก้วยสลาก” เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีตานก้วยสลากในจังหวัดลำปาง เพื่อศึกษาสภาพการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณีตานก้วยสลากในจังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและพิธีกรรมของประเพณีตานก้วยสลากในจังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาสภาพการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณีตานก้วยสลากในจังหวัดลำปาง

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง ประเพณีก้วยสลาก: ประวัติศาสตร์ คุณค่า และการสร้างสรรค์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง ได้สืบค้นเอกสาร บทความ การวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อแสดงให้เห็นถึง “ช่องว่างของความรู้” (knowledge gap) ที่ยังไม่ถูกพิจารณา ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้นำแนวคิดประเพณีล้านนา แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์และจัดระบบความสัมพันธ์ของผลการวิจัยที่ศึกษา ซึ่งอธิบายพอสังเขปได้ดังนี้

1. ประเพณีความเชื่อเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์เป็นรากฐานความมั่นคงของชาติแสดงออกถึงความ เป็นสังคมที่มีการอยู่ร่วมกัน เป็นสิ่งที่แสดงถึงขนบธรรมเนียมที่ดีที่คนไทยต้องปฏิบัติสืบทอดกันไปสืบ ประเพณีในภาคเหนือของชาวล้านนานั้นมักมีประเพณีที่หลากหลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของภาคเหนือที่มีความภาคภูมิใจในภาคที่มีวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามสืบทอดความเป็นชาติ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

2. กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการนำสังคมกับวัฒนธรรมไปสร้างรูปแบบของบุคลิกภาพ โดยผ่านการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระบบของสังคมนั้น ๆ เปรียบดังเครื่องจักรอันสลับซับซ้อน คอยผลิตสินค้า คือ มนุษย์ให้ได้มาตรฐาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการแปรรูปจากสัญชาตญาณของคนให้มีความเป็นมนุษย์ในสังคม

3. ความเชื่อและพิธีกรรมนั้นนอกจากจะเป็น ส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแล้ว ยังมี การเรียนรู้ถ่ายทอดสืบทอดกันมาและเป็นส่วนที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาสังคมและชุมชน ให้มีศักยภาพ มีความเข้มแข็งและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ฉะนั้นความเชื่อและพิธีกรรมไม่ได้เป็นเรื่องไร้สาระหรือเป็นเรื่องความงมงาย หากแต่เป็นระบบคุณค่าที่สำคัญทางสังคมของชุมชน เพราะความเชื่อและพิธีกรรมเกิดขึ้นพร้อมกับการมีมนุษย์มีสังคมมนุษย์ขึ้นมาและไม่เคยปรากฏว่ามีสังคมมนุษย์ใดในโลกนี้ที่ไม่มีความเชื่อและพิธีกรรม จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อและพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์อย่างมีอาจแยกออกจากกันได้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ประเพณีก๋วยสลาก: ประวัติศาสตร์ คุณค่า และการสร้างสรรค์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง กำหนดรูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้น การศึกษาวิเคราะห์ และตีความข้อมูลจากการวิจัยภาคสนามเป็นหลัก ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ประกอบการตีความ และวิเคราะห์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย พระสงฆ์ นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน และผู้ที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีตานก๋วยสลากในจังหวัดลำปาง โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. สัมภาษณ์ ในการจัดเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมี โครงสร้าง และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นการ คือ ใช้การสนทนาทั่วไป โดยสัมภาษณ์ทั้งแบบเดี่ยว และแบบกลุ่ม โดยตั้งประเด็นคำถามต่าง ๆ เช่น ประวัติความเป็นมาของประเพณีตานก๋วยสลาก ความสำคัญของงาน อุดมคติความเชื่อทางศาสนา หลักพุทธธรรม ภูมิปัญญา รูปแบบการจัดงานตานก๋วยสลาก คุณค่า และความสำคัญของงานที่มีต่อ สังคมและวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การพัฒนามนุษย์ การสร้างอัตลักษณ์ และการลดช่องว่างทางสังคม บริบทที่เกี่ยวข้อง วิถีชีวิต ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี และวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นของจังหวัดลำปาง

2. การสังเกต ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม กล่าวคือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยสังเกตการณ์เตรียมงานตานก๋วยสลากของวัด กิจกรรมพิธีกรรมต่าง ๆ ในส่วนการเตรียมงานของชาวบ้าน ผู้วิจัยได้เข้าร่วมในการทำกิจกรรม สอบถาม พูดคุย ถามถึงวิธีการท า ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์เตรียมจัดงาน ระหว่างการจัดงาน พิธีกรรม ทุกขั้นตอน และสังเกตพฤติกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต รวมทั้งบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี และการสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ประวัติความเป็นมาและพิธีการของประเพณีตานก๋วยสลากในจังหวัดลำปาง

ประเพณีตานก๋วยสลาก คือ การทำบุญสลากภัตในล้านนาไทยมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น บางแห่งว่า “กีนก๋วยสลาก” บางแห่งเรียก “กีนสลาก” บางแห่งว่า “ตานก๋วยสลาก” มีความหมายเป็นอย่างเดียวกัน ประเพณีกีนสลากหรือตานก๋วยสลากเป็นประเพณีเก่าแก่ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธสมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ดังปรากฏในพระธรรมบทพุทธทศกนิชาว่าพระพุทธองค์ทรงสรรเสริญพระสาวกอรหันต์ของพระองค์คือพระโกณฑธานเถระ ซึ่งเป็น

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

ผู้โชคดีในการจับสลากได้ที่หนึ่งทุกครั้งแม้พระพุทธรูปเจ้าก็สู้ท่านไม่ได้เหล่าพระสาวกทั้งหลายมีความสงสัยว่าทำไมท่านจึงมีโชค เช่นนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสบอกแก่ภิกษุสงฆ์ทั้งหมดว่า โภณฑธานปรารถนาว่าถ้าเลือกอะไร แข่งขันอะไร ขอให้ได้ที่หนึ่งเสมอ ดังนั้นในชาตินี้ โภณฑธานจึงเป็นคนโชคดี

จังหวัดลำปางเรียกประเพณีทำบุญสลากภัตว่า งานทำบุญทานข้าวสลาก (ทานกล้วยสลาก) หรือกินกล้วยสลาก ซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งนี้เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลตามแต่ จุดประสงค์ของผู้ทำบุญ เช่น ทานให้กับผู้ล่วงลับให้กับตนเองในภายภาคหน้า หรือให้กับเทวดา ฟาดินไปตลอดจนถึงเจ้ากรรมนายเวร จะนิยมเริ่มทำกันในช่วงกลางพรรษาในราวปลายเดือน สิงหาคม กันยายน ตุลาคม และจะกินกันมากในเดือนกันยายนหรือราววันเพ็ญเดือนสิบสองเหนือและสิ้นสุดในเดือนเกียงดับ เพราะถือว่าเดือนนี้เป็นเดือนที่ว่างจากการทำไร่นาของชาวบ้าน และด้วยเหตุหลายประการ ซึ่งจะอยู่ประมาณเดือนมกราคม ด้วยเหตุนี้จึงถือว่าในระหว่างเดือนเหล่านี้เป็นเดือนที่พืชผักผลไม้กำลังสุกหรืออุดมสมบูรณ์พอดี และในภาคเหนือนี้มีความเชื่อว่าเดือนสิบสองนี้เป็นเดือนแห่งการปล่อยผีปล่อยเปรต คนทั่วไปก็พากันคิดถึงผีที่เป็นญาติพี่น้องก็คงจะอดอยากกลับมาจากการปล่อยตัวหวังว่าพ่อแม่พี่น้องที่ตายไปแล้วกลับมาทั้งทีก็กลัวจะไม่มีเครื่องอุปโภคบริโภค จึงรวมกันจัดพิธีทำบุญทานข้าวสลากจัดข้าวปลาอาหารของกินของใช้ไปถวายแก่พระภิกษุสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนบุญ ให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว การทำบุญทานข้าวสลากมีพิธีการตามติดกับการทานในโอกาสอื่นตรงที่ไม่จำเพาะเจาะจงแก่สงฆ์รูปใดองค์ใด โดยทำเป็นสลากไปรวมปะปนกันให้พระภิกษุสามเณรจับสลากหรือฉลาก หากกล้วยสลากหรือภาชนะที่บรรจุเครื่องไทยทานตกที่พระภิกษุหรือสามเณรรูปใดก็จะยกกล้วยสลากถวายแก่รูปนั้น ในวันงานทานข้าวสลากชาวบ้านจะนัดหมายตกลงกันว่าวันใดจะเป็นวันทานข้าวสลากโดยจะเริ่มจากวัดสำคัญที่สุดในละแวกนั้นเสียก่อน ซึ่งการจัดงานนั้นจัดให้ มีงาน 2 วัน คือ วันแตงดาหรือวันสุกดิบวันหนึ่ง และวันตานหรือวันถวายตานอีกวันหนึ่ง ในวันแตงดานั้นทุกหลังคาเรือนจะจัดหาวัสดุ ข้าวของ ของกินของใช้ตามกำลังศรัทธา ญาติพี่น้องที่อยู่ต่างบ้านไม่ว่าไกลหรือใกล้ เมื่อรู้ข่าวก็จะพากันมาฮ้อม คือมาร่วมบริจาคจตุปัจจัยสมทบในการบำเพ็ญทานตามสายญาติของตน (พงษเพ็ญ เนื่องนิตย์ และคณะ, 2546)

ภาพประกอบที่ 1 กล้วยสลาก

ภาพประกอบที่ 2 เส้นสลากที่ชาวบ้านนำมารวมกันเพื่อคัดเลือกด้วยวิธีการสุ่มถวายเป็นแด่พระสงฆ์

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สภาพการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากในจังหวัดลำปาง

สภาพการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากในจังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านครอบครัวและเครือญาติ, ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

ด้านครอบครัวและเครือญาติ บริบทชุมชนในจังหวัดลำปาง เริ่มมีแนวโน้มเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โครงสร้างของครอบครัวโครงสร้างครอบครัวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมในอดีตซึ่งเคยเป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกและเครือญาติมีสายใยความผูกพันต่อกันสูงแต่จากผลการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคชนบทสู่เมืองใหญ่ส่งผลให้ระบบครอบครัวของชุมชนในจังหวัดลำปางในปัจจุบันต่างได้รับผลกระทบจึงทำให้รูปแบบของครอบครัวซึ่งเคยเป็นครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น และสถาบันครอบครัวซึ่งเคยเป็นทุนทางสังคมมีระบบเครือญาติที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิดมีความเกื้อกูล เอื้ออาทร มีการอบรมขัดเกลาบุตรหลาน แต่ในปัจจุบันการปลูกฝังวัฒนธรรมและค่านิยมประเพณีกลับอ่อนแอลงความสัมพันธ์ จึงส่งผลกระทบต่อประเพณีตานก๋วยสลากที่มีพื้นฐานมาจากสถาบันครอบครัวและเครือญาติ ดังนั้น ประเพณีตานก๋วยสลากจึงค่อยหายไปจากชุมชนในบางพื้นที่ในจังหวัดลำปาง

ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน ปัจจุบันชนบทธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม จารีต ในอดีตค่อย ๆ ลบเลือนหายไปจากชุมชนเนื่องจากกลุ่มคนวัยทำงานไม่สามารถสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่มีมาตั้งแต่อดีตได้ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจึงทำให้กลุ่มวัยทำงานขาดการอนุรักษ์คุณค่าวัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากของท้องถิ่นได้ประกอบกับปรับค่านิยมชนบทธรรมนิยมประเพณีต่างประเทศหรือเลียนแบบสังคมตะวันตกมากขึ้นทำให้ประเพณีตานก๋วยสลากในพื้นที่จังหวัดลำปางบางชุมชนลดน้อยลงไป อีกทั้งประชาชนชาวบ้านในชุมชนทยอยเสียชีวิตและไม่มีใครสืบทอดประเพณี ตลอดจนคนในชุมชนไม่รู้ขั้นตอนการจัดประเพณีที่แท้จริงจึงทำให้ขั้นตอนบางอย่างขาดหายไป

ด้านเศรษฐกิจ จากอิทธิพลของการบริโภคนิยมและวัตถุนิยมส่งผลให้สังคมมีการแข่งขันประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งส่งผลต่อค่าครองชีพ ผลกระทบดังกล่าวทำให้คนในชุมชนจังหวัดลำปางมีแนวโน้มประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ และเมื่อในชุมชนจัดประเพณีตานก๋วยสลากในแต่ละครั้งต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากที่ต้องซื้อของนำไปทำบุญให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากในจังหวัดลำปาง มีแนวโน้มของพลวัตที่สูงเนื่องด้วยปัจจัยในด้านต่างๆ เช่น ด้านครอบครัวและเครือญาติ ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน และด้านเศรษฐกิจ ทำให้ประเพณีตานก๋วยสลากลดลงไปเรื่อยๆ และบางในพื้นที่ก็ไม่พบเห็นแล้ว

สำหรับการสร้างสรรค์วัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากในจังหวัดลำปาง ให้ความยั่งยืนคือการสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันผ่านกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจผ่าน เยาวชน ประชาชน และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในพื้นที่จังหวัดลำปางให้เล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของประเพณีตานก๋วยสลาก และสามารถสร้างอัตลักษณ์ร่วมได้โดยการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากลงสู่ชุมชน และวัดต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดลำปาง

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยนี้พบว่า ประเพณีตานก๋วยสลาก คือ การทำบุญสลากภัตในล้านนาไทยมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น บางแห่งว่า “กินก๋วยสลาก” บางแห่งเรียก “กินสลาก” บางแห่งว่า “ตานก๋วยสลาก” จังหวัดลำปางเรียกประเพณีทำบุญสลากภัตว่า งานทำบุญทานข้าวสลาก (ตานก๋วยสลาก) หรือกินก๋วยสลาก ซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งนี้เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลตามแต่ จุดประสงค์ของผู้ทำบุญ เช่น ทานให้กับผู้ล่วงลับ ให้กับตนเองในภายภาคหน้า หรือให้กับเทวดา ฟาดินไปตลอดจนถึงเจ้ากรรมนายเวร จะนิยมเริ่มทำกันในช่วงกลางพรรษาในราวปลายเดือน สิงหาคม กันยายน ตุลาคม และจะกินกันมากในเดือนกันยายน เพราะถือว่าเดือนนี้เป็นเดือนที่ว่างจากการทำไร่ทำนาของชาวบ้าน และในภาคเหนือมีความเชื่อว่าเป็นเดือนแห่งการปล่อยผีปล่อยเปรต และผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วกลับมาหา จึงรวมกันจัดพิธีทำบุญตานก๋วยสลากจัดข้าวปลาอาหารของกินของใช้ไปถวายแก่พระภิกษุสงฆ์เพื่ออุทิศส่วนบุญ ให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสง่า ไชยวงศ์ (2541) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทานในพระพุทธศาสนาไว้ว่า ทาน แปลว่า การให้ การแบ่งปัน การแสดงออกถึงความโอ้อ้อมอารีย์ในจิตใจแล้วเจือจานออกมาภายนอกให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ และเต็มใจทานแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การให้วัตถุสิ่งของเรียกว่า อามิสทาน และการให้คำแนะนำสั่งสอน ซึ่งนะ ศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เรียกว่า ธรรมทาน ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่ามิตุณคามากกว่าอามิสทานเมื่อกล่าวโดยลักษณะแล้วทานมี 2 ลักษณะ คือ ทานที่ให้โดยเจตนาผู้รับเรียกว่าปฏิบัติกุศลทานและทานที่ให้โดยไม่เจตนาผู้รับเรียกว่าสังฆทานได้รับยกย่องว่ามีอานิสงส์มากที่สุด การทำบุญตานก๋วยสลากมีพิธีการตามติดกับการทานในโอกาสอื่น ๆ ตรงที่ไม่จำเพาะเจาะจงแก่สงฆ์รูปใด โดยทำเป็นสลากไปรวมกันให้พระภิกษุสามเณรจับสลากที่ทำจากใบลานหรือใบตาล หากก๋วยสลากหรือภาชนะที่บรรจุเครื่องไทยทานตกที่พระภิกษุหรือสามเณรรูปใดก็จะยกก๋วยสลากถวายแก่รูปนั้น ในวันงานตานข้าวสลากชาวบ้านจะนัดหมายตกลงกันว่าวันใดจะเป็นวันตานก๋วยสลากโดยจะเริ่มจากวัดสำคัญที่สุดในละแวกนั้นเสียก่อน ซึ่งการจัดงานนั้นจัดให้ มีงาน 2 วัน คือ วันแตงดา และวันตานหรือวันถวายทานอีกหนึ่งวัน ในวันแตงดานั้นทุกหลังคาเรือนจะจัดหาข้าวของเครื่องใช้ตามกาลังศรัทธาญาติพี่น้องที่อยู่ต่างชุมชนหรือต่างถิ่นไม่ว่าไกลหรือใกล้ เมื่อรู้ข่าวก็จะพากันมา “หอม” หรือมาร่วมบริจาคจตุปัจจัยสมทบในการทำบุญ

จากสภาพการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากในจังหวัดลำปาง ด้านครอบครัวและเครือญาติ บริบทชุมชนในจังหวัดลำปาง เริ่มมีแนวโน้มเป็นสังคมเมืองมากขึ้น โครงสร้างของครอบครัวโครงสร้างครอบครัวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม ในอดีตซึ่งเคยเป็นครอบครัวขยายมีสายใยความผูกพันต่อกันสูง แต่จากผลการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคชนบทสู่เมืองใหญ่ส่งผลให้ระบบครอบครัวของชุมชนในจังหวัดลำปางในปัจจุบันต่างได้รับผลกระทบจึงทำให้รูปแบบของครอบครัว และสถาบันครอบครัวซึ่งเคยเป็นทุนทางสังคมมีระบบเครือญาติที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิดมีความเกื้อกูล เอื้ออาทร มีการอบรมขัดเกลาบุตรหลาน ซึ่งสอดคล้องกับ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) กล่าวว่า ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองที่เน้นให้ความสำคัญกับความเป็นคน ความผสมกลมกลืนกันในชุมชน ความเป็นญาติมิตร ความมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันเรียกว่า ความเป็นชุมชน และ อภิชัย พันธเสน (2550) ยังกล่าวอีกว่า วัฒนธรรมชุมชน (Folk Culture) คือ ระบบคุณค่า (Value system) ที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์เป็นคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองและสัมพันธ์กันเป็นโครงสร้างมีผลต่อพฤติกรรมของคนในฐานะปัจเจกชน และคนในชุมชนทั้งหมด และวัฒนธรรมในปัจจุบันการปลูกฝังวัฒนธรรมและค่านิยมประเพณีกลับอ่อนแอลงความสัมพันธ์ลง ประกอบกับปัจจุบันชนบทรธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม จารีต ในอดีตค่อย ๆ ลบเลือนหายไปจากชุมชนเนื่องจากกลุ่มคนวัยทำงานไม่สามารถสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่มีมาตั้งแต่อดีตได้ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมหันมาบริโภคนิยม และวัตถุนิยม จึงทำให้กลุ่มวัยทำงานขาดการอนุรักษ์คุณค่าวัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากของท้องถิ่นได้ประกอบกับรับค่านิยมชนบทรธรรมนิยมประเพณีต่างประเทศหรือเลียนแบบสังคมตะวันตกมากขึ้นทำให้ประเพณีตานก๋วยสลากในพื้นที่จังหวัดลำปางบางชุมชนลดน้อยลงไป อีกทั้งการจัดประเพณีตานก๋วยสลากมีค่าใช้จ่ายที่สูงเป็นการเพิ่มภาระให้กับครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับ พระณัฐวุฒิ ทาเนตร (2548) ได้ศึกษาเรื่อง ผลกระทบของงานปอยหลวงที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นกรณีศึกษาเทศบาลตำบลสันกำแพงจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ขาดความรู้ความเข้าใจในจุดหมายที่แท้จริงของงานปอยหลวงเกิดผลกระทบทั้งทางโลกและทางบวผลกระทบทางลบคือเป็นงานที่มีค่าใช้จ่ายสูงเป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ตลอดจนปราศรัยชาวบ้านในชุมชนทยอยเสียชีวิตและไม่มีใครสืบทอดประเพณี ตลอดจนคนในชุมชนไม่รู้ขั้นตอนการ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

จัดประเพณีที่แท้จริงจึงทำให้ขั้นตอนบางอย่างขาดหายไป จึงส่งผลกระทบต่อประเพณีตานก๋วยสลากที่มีพื้นฐานมาจากสถาบันครอบครัวและเครือญาติ ดังนั้น ประเพณีตานก๋วยสลากจึงค่อยหายไปจากชุมชนในบางพื้นที่ในจังหวัดลำปาง

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง ประเพณีก๋วยสลาก: ประวัติศาสตร์ คุณค่า และการสร้างสรรค์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง ได้ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ การสร้างสรรค์วัฒนธรรมประเพณีตานก๋วยสลากต้องสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องด้วยการจัดทำองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีตานก๋วยสลากสู่เยาวชน ชุมชน ตลอดจนหน่วยงานการศึกษา ภาครัฐและเอกชน อย่างเป็นระบบ เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้เข้าใจถึงความเชื่อและจิตวิญญาณของประเพณีนี้ เมื่อกลุ่มคนเหล่านี้เข้าใจประกอบกับหน่วยงานองค์กรภาครัฐสนับสนุนสิ่งที่ตามมาคือ ความคิดที่สร้างสรรค์ของเยาวชน ประชาชน ที่ระดมความคิดอนุรักษ์ประเพณีตานก๋วยสลากให้คงอยู่ในจังหวัดลำปางในท่ามกลางสภาวะการปัจจุบัน สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับนโยบายเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมประเพณีในจังหวัดลำปาง การบรรจุประเพณีตานก๋วยสลากเป็นประเพณีประจำจังหวัด ผ่านนโยบายของหน่วยงานราชการ เช่น วัฒนธรรมจังหวัด เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญญา สุขคร และคณะ. (2557). ประเพณี อารยธรรมล้านนา คุณค่าศรัทธาและความเชื่อ. โครงการเสริมสร้างและปรับแต่งอัตลักษณ์ (Identity) เพื่อสร้างเสน่ห์การท่องเที่ยว การค้าและการลงทุนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกิจกรรม ตามรอยอารยธรรมล้านนา ปีงบประมาณ 2557.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิรันดร์ ภักดี. (2556). บทบาทและคุณค่าของงานปอยหลวงต่อสังคมวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่ และ ลำพูน. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2556
- ประพันธ์ กุลวินิจฉัย. (2555). เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระมหาสง่า ไชยวงศ์. (2541). การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ทาน” ในพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระมหาอานนท์ ชวนาภิกู (แสนแป). (2548). การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระลือชัย อินทโยส (นราทอง). (2549). ศึกษาการให้ทานของชาวพุทธในจังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อภิชัย พันธเสน. (2550). สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร. กองทุนสนับสนุนการวิจัย.